

Kaietur (Emlékezés guyanai éveimre)

Kaietur egy vízesés a guyanai Potaro folyó legmagasabb pontján, ahol sziklák közül tör elő a víz és zuhatagként hatol hét és félszáz méternyi eséssel alatt folytatja rohanását. Ez volt Ken Lam kiváló georgetowni könyvkereskedő kirándulásának csúcspontja 1971 augusztusában. Ken a barátom, világos barna bőrű, kerekarcú kínai ember, akitől az egyetemi könyvtár számára könyveket és folyóiratokat veszek – hiszen ő az egyetlen megbízható könyvárus a vidéken. Hét gyereke van: Andy, egy huszonkilenc éves asszony, kínai férjjel, a könyvüzlet üzletvezetője, Bernard, huszonnyolc éves orvos, Cecil, huszonhét éves mérnök, Denis és Edgar, ikrek, Londonban készülnek ledoktorálni gazdaságtanból, Fred, tizenhat éves iskolásfiú, aki a helybeli, fővárosi középiskolába jár és Gina, aki tizenegy évesen most készül a középiskolába.

Ken Lam és felesége, Viv, egy örökmozgó apró barna kínai nő, 30. házassági évfordulójukat ülik. A lakomára hivatalos Don Longman, az egyetem kultúrmérnök karának professzora és szerénységem, az egyetemi könyvtár igazgatója. Hátizsákkal és trópusi öltözékben érkezünk Kenék colonial típusú, nagy, fából épült házához, hol a tágas ebédlő uralja a mezőnyt: tizenketten üljük körül az ebédre terített jubileumi asztalt. Ez a purple harte fából készült bútor két koncentrikus körből áll, a belső kör forgatható.

A tízféle ételt egyszerre tálalják a család női tagjai: porcelán tálban won ton levest, grízgaluskával, májgombócokat chili paprika péppel, egy kétkilós lukanani (pontyszerű) halat, egyvégtében, kapor szósszal, kacsamellet citrom szósszal, pirított rizst, kínai rizs metéltet, spring rollokat (kínai zöldséges palacsintát) édes és keserű csirkét, és gyümölcssalátát, mangóból, narancsból, papayából, lycriből készültet.

Ken jómódú ember, a múltban gyémántmosással is foglalkozott. Egyszer a surinamei határon megállították a fináncok – mivel a gyémántkereskedelem állami monopólium – és megtaláltak náluk (a két kisebb gyerek is velük volt) egy kis zacskónyi csillogó gyémántot. Hahó! „Áh, ezek kavicsok, kislányom, Gina játszik velük”, mondta Ken nevetve és kiszórta a zacskó tartalmát. Mit tesz Isten, még négy hasonló zacskó gyémánt volt a motorházban.

Ken tehát az ünnepre hazahívta gyerekeit és egybegyűjtve őket, valamint mindkettőnkkel megtoldva, ebéd alatt felvázolta a Kaietur kirándulás tervét. Hat testvér jön velünk, Andy – világszép menyecske – otthon marad két fiacskájával, mamájával. Férje Kim, ugyancsak kínai, sikkasztott, jelenleg egy év büntetését nyomja a fegyházban. Mi többiek, tizenegyen, fölpakolunk két landrovert, Kené az egyik, majdnem új, az enyém a másik már-már végét járja, és megindulunk a Makushi amerindian falu felé, fővárosunktól délre.

Az út mindössze harmincöt kilométer, de ebből csak az első tíz köves autóút, a maradék huszonöt erdei ösvény. Van magas esőerdő, 70-80 méteres fákkal, közepes erdő 20-30 méteres fákkal, van bozót, főleg bokrokkal benőtt terület és vannak síkságok, vízmosások.

A huszonöt kilométeres erdei utat, hol a bozót és a közepes erdő váltogatta egymást – időnként vízmosásokat – egy Timehri nevű folyó partján, körülbelül négy óra alatt tesszük meg. Fél hétkor van napnyugta, itt az egyenlítő szegélyében húsz perces a vérvörös felvonás, addigra a faluba kell érnünk. Az út majdnem járatlan: kidőlt faderekek, liánok, tüskés bokrok állják itt-ott útunkat, tehát előkerül a cutlass (hasonló a machetehez), mellyel mindenki fel van fegyverkezve. „Részben a növények, részben a kígyók ellen”, mondja Ken mosolyogva. Holdvilágképe gyerekkorában a kakaó helybeli reklámja volt, sokan most is úgy beszélnek róla: a kakaó fickó.

A tájékozatlanok militáris osztagnak is nézhetnének bennünket. Londonban, a katonai boltban vásárolt vastag ingkabátot, bricsesz típusú erős vászonnadrágot viselünk valamennyien, kivéve Ginát, akinek

édesanyja varrt kigyóbiztos öltözetet. Bakancsunk olyan anyagból van, mint az otthoni halina csizma. Fejfödönket szúnyogháló borítja – erre csak napkeltekor és napnyugtakor van szükség, amikor a moszkítókat támadnak.

Sok munka és útonálló növényirtás, faelmozdítás után megérkeztünk a makushi faluba. Az indiánok vesszőből font kerek házakban laknak, bennünket a „tanácsházán”, a benabiban helyeznek el; mindenki fölfüggesztheti erős zsinegekből font függőágyát és a cicadák szötte kinti zenekart hallgatva, elszenderedve töltheti el a trópusi éjszakát.

A cicadákat megszoktam már, de a két egyetemista versenyt horkol egymással – füldugóra van szükség. Reggel lemegyünk a folyóhoz mosakodni, mindenki félmeztelenre vetkőzve, a víz friss, a levegőt megmémrem, huszonnyolc fokos. Dél felé eléri a 39-et árnyékban, aztán este lehül megint a reggeli hőmérsékletre.

Gyűjtöm az indián meséket, történeteket, melyeket főleg fehér emberek jegyeztek fel, mivel a legutóbbi időig az indiánok csak a rovásírást ismerték. A településnek – nevezhetjük ezt a törzs egy szilánkjának – van egy főliánsa, a főnök kölcsön adja nekem ezt, lemásolásra. Majd Georgetownban az új xerox géppel lemásolom és az eredetit visszaszármasztatom.

Nem mintha tudnék beszélni Sasszemmel, így hívják a főnököt, akit manapság kormányrendeletre Kapitánynak kell nevezni. Tehát hogyan kommunikáltunk? A reggeli mosdásnál megismerkedek egy Jane nevű colos és csinos angol antropológusnővel. Jane egy évet készül a makushik között tölteni, ebből fele már eltelt, hogy lekottázza szokásaikat, felmérje hitvilágukat és „megvásároljon” szerszámaikból annyit, amennyit „eladnak” neki. Árucseréről van szó. Jane hoz a városból coca-colás dobozokat, cukorkákat és egy jégdobozban kockára darabolt jeget. Ezt a gyerekek ujjongva szopják, nyalják, mint a fagyaltot. Az angol lánynak – kívül hirtelen barátságot kötök – van már íja, vannak nyílveszői, indián ékszerei, sáslevelekből font szoknyája, tüszője, mely gyógyfüvek tárolására alkalmas. Jane egyszerre lelkes és szomorú: folyvást maga elé néz, mint aki keres valamit – tán elvesztett szerelmét.

Elvegyülünk a falu népe között. Bernardnál van egy zsebnyi rágógumi, szájmozdulatokkal megtanítja használatát a főnöknek, majd a csodadoktornak is, akit ez idő szerint már medicine man-nek kell nevezni. A vágott sebre pókhálót tesz, a székrekedésre van egy kipróbált gyógyszere, fejfájás ellen nedves papsajtot (indián nevét nem tudom) tesz a szenvedő homlokára. Egyébként, már egypár éve, ő is, meg a törzsszilánk minden tagja anglikán. Anglikán misszionáriusok jártak itt, fajtestvéreiknél, a katolikusok, a folyó eredeténél baptisták térítettek. Jane mondja: „a vegyes házasságok azt eredményezik, hogy a felekezetek közti különbségek összemosódnak.”

Ken, Fred és Gina pepperpot-ot főznek egy nagy üstben. A hús egy tekintélyes hangyászból került ki, melyet egy indián vadász ejtett el. A négy legidősebb fiú vadászni megy az indián fővadással a falut környező kiserdőbe és a fiók-szavannára. Hoznak is estére egy szarvast, nem nagyobb a magyar őznel, amit, Cecil meséli: „úgy fogtak el, hogy a vadász mérgezett nyíllal (kurare) megsebezte és a két eb pár száz méteres üldözés után levadászta.”

Én kenuba ülök és evezek egy jó célzó indiánnal, aki hat darab, arasznál nagyobb halat lő ki a folyóból. A fortélyt is elárulom. Nem virgonc halakat nyilazunk, hanem megbódultakat. Egy, általunk sleepy tonicnak nevezett leforrázott húsos növényt összekevernek cassava liszttel, a vízbe hajtott galacsinokat benyelik a halak és félnéderesen, irányt és tartást veszve úsznak a felszínre.

Este a megújított pepper pot és a kerek pizza alakú cassava elfogyasztása után korán lefekszünk, előkészülvén a másnap reggeli korai indulásra. Bár az úgynevezett „száraz” évszakban vagyunk, de a nedves trópusokon, ezért átélünk egy reggeli záport. Aztán útra fel! A két landrovert a településen biztonságba helyezve gyalog vágunk neki a hegyi útnak. Kezdetben, a hegy elterpeszkedő lábánál kitaposott ösvény vezet fölfelé, amit csak itt-ott keresztesz egy ágaskodó bokor, vagy egy hosszúra nőtt lián. Egy és fél óra

könnyű menetelés után az ösvény elkeskenyedik és meredekebben törekszik fölfelé. Majmok szinte mindenütt ugrálnak a fán és papagáj csapatok repülnek. Csapkodnak, kiáltoznak a fejünk felett.

Aztán Ken fölkiált: „nézd”, és nézzük, amikor előttünk 5-6 méterre egy zöld kígyó ugrik – szinte repül – át egyik bokorról a másikra. „Runman (szaladó ember) a hosszú zöld hüllő neve, csípése halálos.” „Úgy látom, fél az emberi lényektől”, jegyzi meg Don és megsuhintja cutlasztát, mint egy kardot.

Bandukolunk az avar borította emelkedőn fölfelé. A fiatalok mind elől, Ken, Gina, Don és én a se-reghajtók. Tanulmányozom a fákat. Már felismerem a green harte-ot, a purple harte-ot, a tikfát, a mahagónit, a trópusi babért, a mora fát, melynek karmai kiállnak a földből, és a természet legcsodásabb ajándékát, a lángfát. Koronája égőpiros, mintha minden levele meggyújtott gyertya lenne. Na persze a pálmafákat is, melyek itt a leggyakoribbak.

Mindazonáltal van még százegynéhány fafajta, páfrány, ciprus körülöttünk, melyeket nem ismerek.

Meleg van, de sok az árnyék. Kulacsa mindenkinek van, teletöltve jó forrásvízzel, és éthordó edénye is, tele pepperpottal. Ez a trópusi „gulyás” napokig eláll a benne lévő pimento adag, bors és egyéb fűszerek segítségével. Az ebédhez szedünk gyümölcsöt a környező fákról, bokrokról. Van itt mandula, marny alma, avokádó, narancs és banán. Bár a szegénység ismerős, az éhhalál ismeretlen Guyanában.

Don közös barátunkat, Kent faggatja: „Hány kínai család él itt, ezen a földön?”

„Kilencezer, nem egészen egy ezrede a másfélmilliós lakosságnak.”

Elgondolkozom. Guyana kétszer akkora, mint Magyarország, ahol tízmillió ember él. Persze az ország 80 százaléka itt erdő, öt százaléka belvív. Indiából van negyvenegyezer – csaknem mind erdőlakó. A városiak zöme indus vagy néger eredetű. Szívósan gyűlölik egymást. Nem biztos, hogy a fehérek találták föl a fajgyűlöletet, vagy gyakorolják a legintenzívebben.

Alkonyatkor egy ritkás erdőrészen vezetne keresztül az útunk, ám megállunk, letáborozunk. Ken előveszi a hátizsákjából a „lángszórót”, azaz a lángvágót és körbeéget egy tíz méter sugarú kört. Jaj az ott tanyázó skorpióknak, vöröshangyáknak vagy a faágakba csimpaszkodó denevéreknek. „Vannak itt vérszívó denevérek?”, kérdi Don. „Tudomásom szerint az itteni denevérek csak a gyümölcsök vérért szívják”, feleli Ken. Faágakhoz kötjük a függőágyak köteleit, és aki megszokta már a cicadák éjjeli zenekarát, az nyugodtan aludhat. Egy darabig. Mert valahol a bőgőmajmok elkezdik, úgy éjfél felé és két órán át folytatják iszonyatos rikácsolásukat, a dzsungel-éji zenekart.

Reggeli kétórás menetelés után elérkezünk a Potaro folyó középső szakaszához. A jobb parton, ahol menetelünk, kikötött csónak, fából vájt kenu vár. Öt emberre szabott; mi tizenegyen kétszeres fuvarral szeljük át a folyót. Olyan szélességű és gyorsaságú, mint a Felső-Tisza. A fiúk klott gatyára vetkőznek és már lubickolnak is a vízben. Ódzkodom. Ken felvilágosít. „A gyors és aránylag hideg vizet nem szeretik a kajmános és a piránák, biztonságos. „Nosza, nekivetkőzők és bevetem a habtestemet én is. Edward ideszól nekem: „Átúszuk a folyót versenyben. Beszállsz te is?” A fiúk, mind az öten jól úsznak, természet adta tehetséggel, de nem ismerik versenyúszó múltamat. Így hát álmélnak, hogy tíz méter induló hátrányomat leküzdve elsőnek kapaszkodok föl a túlsó partra. Aztán visszaúszunk a bal partra.

Don, aki nem úszott, megkérdezte: „Miért nem maradtunk a másik parton?”

Bernard megmagyarázza: „A másik parton olyan sziklák álltak volna útunkba, amiken aligha tudtunk volna átmászni.”

Ismét van kitaposott ösvény, itt-ott keresztbe fekvő korhadttal, fatörzsekkel a közepén. Az egyikre rálépek. Mérgesen szisszentve emeli föl a fejét. Kígyó! Én még álmélnék, de lecsap rá Don fegyvere: kettévágja cutlasszal. Ken is odapenderül, farkánál fogva felemeli az áspist. Körülbelül két méter hosszú fiatal, sötéten csíkozott óriáskígyó: „Boa constrictor” mondja kínai flegmával. Ken.

Nemsokára rá, és még a délután derekán, egy fenyérré érünk. Le kell táboroznunk, hogy élelem után nézzünk. A pepperpot elfogyott. Gyümölcs persze akad a terepen. Van ananász, mangó, guáva és banán. És egy erdei ház – ha úgy tetszik földes talajú kunyhó. Fából ácsolták össze az egészet, mint a ruszinok az eredeti lakokat a Kárpátokban, ahol gyerekkoromban jártam. A kunyhó tetejét bougenvillea lila garland borítja. A bedőlt kerítésen csodálatos, kétszínű liliom alakú fehér orchidea virul.

A fúrge Lam fiú, Fred rohant be a házba először, és amint kitérte az ajtót, uszgyi! egy nyúl szalad ki onnan, lóhalálában. „Vadnyúl”, rikkantok, Ken leint: „laba”. Aztán megmagyarázzák, ez a dél-amerikai nyúlzsabású emlős itt lakik a fenyéren, jobbra maga ásta lukakban, mint másutt az üregi nyúl.

Fred sötétedéskor elkönyörgi braziliai sörétes puskámat, mely eddig csak a vállamat nyomta, nem használtam e kiránduláson. Ő tehát puskával a kezében mögötte, jószugarú elemlámpával elől. Ha a laba kibújik a föld alól, rá kell világítanom. Sor kerül erre is rövidesen. Az állatka egypár másodpercre megdermed a fénytől és durr! Fred már el is találta az irháját. Édesapja, Ken két lőtt papagájjal tér meg. A prédát megtisztítjuk, a papagájokból ismét pepperpot készül, a labát nyárson sütjük meg.

Gina forgatja a nyársat, közben odaveti nekem: „Aki laba húst evett és forrásvizet ivott, az visszatér Guyanába.” „Aki a Fontane di Trevi vizébe ezüstpénzt szórt, az visszatér Rómába” – felelem a kislánynak. „Az hol van?” – kérdi.

A laba hús valóban felséges, bár az egyre jutó fejadag madárnak való. Jó alvás után (már kezdem megszokni a függőágyat) reggel nekivágunk útunk utolsó egyötödének. A hegy kúpszerűen magasodik előttünk, a fák eltörpülnek, a bokrok uralják a terepet. Ismét van csapás, szuszogva megyünk rajta fölfelé, málhánk egy részét a kunyhóban hagytuk, hisz holnap ide készülünk visszatérni.

Bal felől egyre erősödik a Kaietur vízesés robaja, jóllehet a folyóból kitörő vízből nem látunk még semmit. Az élcsoport, vagyis a négy idősebb fiú zihálva közénk sodródik, már nem akarnak (vagy tudnak) elsők lenni a hegytetőn. Ez a dicsőség Doné lesz, akit különlegesen izmos angol lábakkal látott el a Teremtő, és aki csak ételt, italt viz magával.

A hegy csúcsa kopasz, mint Churchill feje, a folyó permete már benedvesíti a megérkezők orcáját, a robaj úgy felerősödik, hogy egymás hangját csak kiáltozva halljuk.

A folyó itt csak Sugovica szélességű, de a sziklákon akkorát ugrik, hogy a vize egy függőleges szurdokba, hétszáz méteres mélységbe zuhan. Miért, miért sem, de a sziklaugró víz párja fölött félarasznyi szitakötők kergetőznek. Talán odavarázsolta őket a torlódó folyó fölötti vízpára. Talán nászukat ülik. (Ez lenne a világ második legmagasabb vízesése. Az első az Angel Falls Venezuelában.) Mi csak állunk, rendületlenül, vagy egy negyed órán át. Aztán a fiúk, kulacsikkal a folyóirány ellen mennek száz métert, az edényeket megtöltik, isznak belőle. Követem példájukat.

Ken meséli: „Még nem is olyan régen itt éltek a Kaietur indiánok. Ha valamelyikük annyira megöregedett, hogy a hamu is mamunak mondta, azt beleültették a kenujába és letutajoztatták a vízesésen.”

„Az anyókákat is?” – kérdezi részvétellel Gina.

„Nem, csak az apókákat.”

A visszaúton nem vezettem részletes naplót. A három nap alatt csak három dolog tűnt fel. Este a kunyhó körül megjelennek a „gyertyalegyek”, a dzsungel kis világító rovar-lámpácskái, melyek hasonlóak a mi szentjános bogarainkhoz. Fényüknél nem lehet olvasni, de nem üti az ember fába a fejét. A közepes fák egyikét előttünk csupasza vágják a levélvágó hangyák. Beérjük őket. Kilométer hosszú hadsorus minden katonája egy levél-vitorlát visz a hátán. Hatszor akkorát, mint önmaga. Milyen jó, hogy hangyászszünök is vannak a világon, különben elpusztulna a dzsungel fele!

Már látjuk a folyó partján kikötött csónakot, óvatosan poroszkálunk lefelé a lejtőn, mikor, mint egy óriási kék lepel lebbenésére, megérkezik egy a talajtól a fák csúcsáig érő égszínké pillangó erdő. Előt-

tünk, mellettünk, fölöttünk, csaknem érintve arcunk, kezünk, repdesnek a tenyérnyi lepkék. Hol vagyok én, kérdem magamtól, a Paradicsomban, vagy megismétlődött az aranykor, lapis lazuli korrá változott lepkekirályságban.

Otthon, a kertben hatéves Panda lányom kitárt karokkal eléem szalad. Amikor fölemelem, magamhoz szorítom, elpityeredik: „Apuka, mi történt veled? Alig ismerek rád. Fekete szakállad van.” Hát igen. Az ember a dzsungelbe nem viszi magával borotva felszerelését.

